

Bey en ünlüleri *Nebâtât-ı Saydalâniye* (1912) olan birçok botanik kitabının sahibidir. Türkiye'de ilk defa tıbbî bitkiler bahçesi, tropikal bitkiler serası ve botanik öğretim uygulamaları için laboratuvar kuran kişi ise muallim Şerafeddin Tevfik Bey'dir (Tertemiz).

BİBLİYOGRAFYA :

Câbir b. Hayyân, *Muhtârü resâ'il* (nşr. P. Kraus), Kahire 1354/1935, s. 97-114, 380-391; Ali b. Rabben et-Taberî, *Firdevsü'l-hikme* (nşr. M. Zübeyr es-Siddîki), Berlin 1928, s. 394, 398, 402, 417; Kindî, *Resâ'il*, s. 383; İbn Vahşiyye, *el-Filâhatü'n-Naba'iyye* (nşr. Tevfik Fehd), Dimaşk 1993-95, I-II, tür.yer.; Fârâbî, *İhşâ'ü'l-'ulûm* (nşr. Osman M. Emîn), Kahire 1298, s. 119; Muhammed b. Ahmed el-Hârizmî, *Mefâtihu'l-'ulûm* (nşr. İbrâhîm el-Ebyârî), Beyrut 1409/1989, s. 154; İbn Sînâ, *Fî Akşâmî'l-'ulûmî'l-'aqliyye* (*Tis'ü resâ'il* içinde), İstanbul 1298, s. 75; a.mlf., *eş-Şifâ' et-Tabî'iyât* (7), s. 3-38; Bîrûnî, *eş-Şaydele: al-Bîrûnî's Book on Pharmacy and Materia Medica* (nşr. ve trc. Muhammed Saîd - Rânâ İhsan İlâhî), Karaçi 1973, s. 10-11; İbn Sîde, *el-Muhaşşas*, Bulak 1316-21, III/10, s. 170; III/11, s. 12-14; III/12, s. 4-11; ayrıca bk. tür.yer.; Ebû Ömer Ahmed b. Muhammed el-İşbîlî, *el-Muknî' fi'l-filâha* (nşr. Salâh Cerrâr - Câsîr Ebû Safiyye), Amman 1402/1982, s. 6, 13, 24, 69, 112, 123; İhvân-ı Safâ, *Resâ'il*, Beyrut 1376-77/1957, I, 271; II, 150-177; İbnü'l-Baytâr, *Tefsiru Kitâbi Diyâşkürîdûs* (nşr. İbrâhîm Merâd), Beyrut 1989, s. 109; İbnü'l-İbrî, *Müntehabü Kitâbi Câmî'l-müfredât li-Ahmed b. Muhammed el-Gâfîkî* (nşr. ve trc. M. Meyerhof - G. Sobhy), Kahire 1932, s. 9; İbn Haldûn, *Mukaddime*, III, 1144-1145; Ernst H. F. Meyer, *Geschichte der Botanik*, Königsberg 1856, III, 133, 326; L. Leclerc, *Histoire de la médecine arabe*, Paris 1876, I, 298-300; Sezgin, *GAS*, IV, 303-346; Mohamed Nazir Sankary, *The Cilician Dioscorides' Plant Materia Medica as Appeared in Ibn al-Baitar*, Halep 1989, s. 15; Cevat İzgi, *Osmanlı Medreselerinde İlim*, İstanbul 1997, II, 177-182, 219-228; Aykut Kazancıgil, *Osmanlılarda Bilim ve Teknoloji*, İstanbul 1999, s. 283-284, 291-293; Bruno Silberberg, "Das Pflanzenbuch des Abû Hanîfa ad-Dinawarî", *ZA*, XXIV (1910), s. 225-265; XXV (1911), s. 39-89; Toufic Fahd, "Botany and Agriculture", *Encyclopedia of the History of Arabic Science* (nşr. Roshdi Rashed), London-New York 1996, III, 813-852; Hüşeng A'lam, "Botanical Studies on Iran", *Elr*, IV, 390-395; Mahmut Kaya, "İbn Vahşiyye", *DİA*, XX, 437-438.

İLHAN KUTLUER

İLM-i NÜCÛM

(bk. İLM-i FELEK).

İLMÂM

(إِلْمَام)

Şiirde başka şairlerden yapılan mâna intihali (bk. İNTİHAL).

el-İLMÂM

(إِلْمَام)

İbn Dakikül'îd'in
(ö. 702/1302)

ahkâm hadislerini ihtiva eden eseri.

Tam adı *el-İlmâm bi-eḥâdîsi'l-ahkâm* olan eserde hadis imamlarından en az birisi tarafından güvenilir kabul edilen râvilerin rivayet ettiği ve hadis hâfızlarının ya da müctehid fakihlerin sahih saydığı 1632 (bazı neşirlerde 1474) hadis bir araya getirilmiştir. Hadislerin senedinde sadece sahâbî râviler zikredilmiş, "Kitâbü't-Tahâre"den başlamak üzere hemen bütün fıkıh bablarına yer verilmiştir. İbn Dakikül'îd, titiz bir çalışma ile kaleme aldığını belirtiyorsa da müstensihlerden, ayrıca eserini temize çekmeden vefat eden müellifin pek düzgün olmayan yazısından kaynaklanan bazı hatalara dikkat çekilmiştir (Sübkî, IX, 212, 246).

Eser, *el-İlmâm bi-eḥâdîsi'l-ahkâm* adıyla önce Muhammed Saîd el-Mevlevî tarafından notlar eklenerek (Dimaşk 1383/1963; Riyad 1383/1963; Beyrut 1406/1986), daha sonra çeşitli nüshaları ve bu neşir dikkate alınmak suretiyle Hüseyin İsmâ'il el-Cemel tarafından (I-II, Riyad 1414/1994) yayımlanmış, bu neşirde hadislerin kaynakları gösterilmiş ve muhtelif nüshalarda yer alan farklı rivayetler esere ilâve edilmiştir.

Ahkâm hadisleri konusunda daha önce yazılanların en geniş olan ve zaman zaman hadislerin sıhhatini tesbit hususunda kaynak olarak gösterilen *el-İlmâm* üzerine muhtelif şerh ve ihtisar çalışmaları yapılmış olup bunlardan müellifin *Şerhu'l-İlmâm bi-eḥâdîsi'l-ahkâm*'ı sadece ilk altı hadisin geniş bir şerhinden ibarettir (I-II, nşr. Abdülazîz b. Muhammed es-Saîd, Riyad 1418/1997). Geri kalan kısmının mevcut olup olmadığı tesbit edilemeyen bu şerhte râvilerin biyografileri, hadislerin hangi kaynaklarda geçtiği, kelimelerinin dil yönünden açıklaması ve fıkıh meseleler üzerinde durulmuştur. Yine müellifin henüz müsvedde halinde iken kaybolduğu söylenen yirmi veya yirmi beş cilt hacmindeki *el-İlmâm* adlı kitabının *el-İlmâm*'ın şerhi olduğu ileri sürülmüşse de eserin ilk cildini ihtiva eden bazı yazmaların incelenmesi sonunda bunun müstakil bir çalışma olduğu anlaşılmıştır (İbn Dakikül'îd, *Şerhu'l-İlmâm bi-eḥâdîsi'l-ahkâm*, neşredenin girişi, I, 3-14; Muhammed Râmîz el-Uzeyzî, s. 144-146). Kaynaklarda *el-İlmâm*'ı İbn Nâsirüddin'in de şerhettiği kaydedilmektedir.

İbn Dakikül'îd'in talebesi Kutbüddin el-Halebî eseri *el-İhtimâm bi-telhîsi Kitâbi'l-İlmâm* adıyla ihtisar etmiş (nşr. Hüsam Riyâz, Beyrut 1410/1990), çalışmasında müellifin bazı hatalarını düzeltmiş, hadislerin kaynaklarını tesbit etmiş ve eserde bulunmayan bir kısım rivayetleri eklemiştir. İbn Balabân'ın *Telhîsü'l-İlmâm fi eḥâdîsi'l-ahkâm* (*el-İhkâm li-eḥâdîsi'l-İlmâm*) adlı muhtasarının bir nüshası Halep'te bulunmaktadır (Kettânî, s. 383; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 66). Şemseddin İbn Abdülhâdî'nin *el-Muharrer* adıyla kaleme aldığı muhtasar ise önce Muhammed b. Ahmed b. Ali el-Müzeynî'nin tashihleriyle *el-Muharrer fi'l-hadîs fi beyâni'l-ahkâmî's-şer'iyye* (Kahire, ts. [el-Mektebetü't-ticâriyyetü'l-kübrâ]), daha sonra Yûsuf Abdurrahman el-Mar'aşî ve diğerleri tarafından *el-Muharrer fi'l-hadîs* (I-II, Beyrut 1405/1985) adıyla yayımlanmıştır. Cemâleddin Yûsuf b. Hasan el-Hamevî bu ihtisarı esas alarak eseri şerhetmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Dakikül'îd, *el-İlmâm bi-eḥâdîsi'l-ahkâm* (nşr. Hüseyin İsmâ'il el-Cemel), Riyad 1414/1994; ayrıca bk. neşredenin girişi, s. 17-32; a.mlf., *Şerhu'l-İlmâm* (nşr. Abdülazîz b. Muhammed es-Saîd), Riyad 1418/1997, neşredenin girişi, I, 3-26; a.mlf., *el-İktirâh fi beyâni'l-işlâh* (nşr. Kattân Abdurrahman ed-Dûrî), Bağdad 1402/1982, neşredenin girişi, s. 112-123; Sübkî, *Tabakât* (Tanâhî), IX, 212, 246; *Keşfü'z-zunûn*, I, 158; Brockelmann, *GAL*, II, 75; *Suppl.*, II, 66; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe* (Özbek), s. 383; Muhammed Râmîz Abdülfettâh Mustafa el-Uzeyzî, *İbn Dakikül'îd: 'Aşruhu, hayâtühü, 'ulûmühü ve eşeruhü fi'l-fıkıh*, Amman 1988, s. 144-146; Celâleddin Ahmed en-Nûrî, "el-İlmâm İbn Dakikül'îd: Hayâtühü ve âşarühü", *el-Ba'sû'l-İslâmî*, XXXVII/4, Leknev 1412/1992, s. 80-85.

ABDULLAH AYDINLI

İLME'İ-YAKİN

(علم اليقين)

Kesinlik açısından ilk basamakta bulunan doğru bilgiyi ifade eden bir tabir.

Sözlükte "bir şeyi gerçek haliyle idrak etmek" anlamına gelen ilim ile "gerçeğe uygun kesin hüküm, inanç veya bilgi" mânasındaki yakın kelimelerinden meydana gelen terkip, "kesin olan akfî ve nakfî delillerin ifade ettiği bilgi" diye tanımlanabilir. İlme'î-yakîn tabiri Kur'an'da sadece bir yerde geçmekte (et-Tekâsür 102/5) ve insanların ölümle ilgili bilgilerini şuurlu ve sürekli hale getirmeleri durumunda boş şeylerle övünüp ebedî saadetlerini ihmal etmeyeceklerini belirtmektedir. Âlim-

